

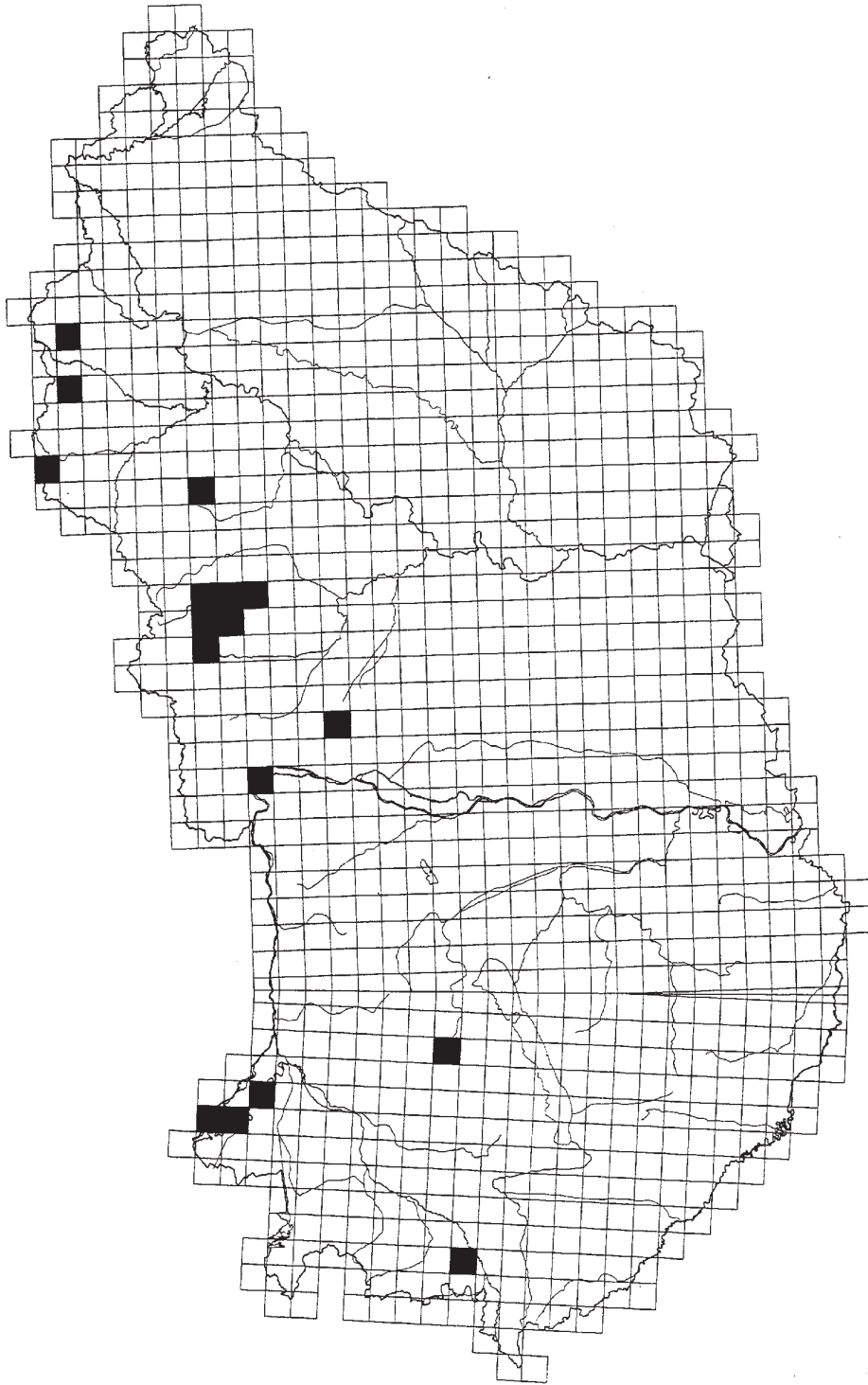
A *Protaphidius wissmannii* (Ratzeburg, 1848) új magyarországi lelőhelyei (Hymenoptera: Aphidiidae)

ID. KOVÁCS TIBOR – KOVÁCS TIBOR

ABSTRACT: (New localities of *Protaphidius wissmannii* (Ratzeburg, 1848) in Hungary (Hymenoptera: Aphidiidae).) Until now, only one single specimen of the species was known from Hungary, which was collected in 1916. This paper presents the observations on the life history of the species and its new localities. The distribution of the species in Hungary is depicted in a UTM map.

Európában és a Távol-Keleten elterjedt faj. Magyarországon egyetlen példányát Pécelen gyűjtötték (GYÓRFI, BAJÁRI, 1962). Erre az adatra POLGÁR (1983) is hivatkozik közölve a gyűjtés évét is, mely 1916. Az előbbi irodalom a *Clavigerus salicis* és a *Stomaphis quercus* levéltetvek élősködőjeként említi.

Vizsgálataink során 1971-óta a következő kéregtetű (*Lachnidae*) fajokból sikerült kinevelni, valamint jellegzetes kokonja alapján kimutatni: *Stomaphis graffii*, *S. longirostris*, *S. quercus*. SZELEGIEWICZ (1977) a *S. graffii*-nál juhar (*Acer*), a *S. longirostris*-nál fűz (*Salix*), a *S. quercus*-nál pedig tölgy (*Quercus*) és nyír (*Betula*), ritkán éger (*Alnus*) és juhar (*Acer*) fajokat említ tápnövényként. Mi *Acer pseudoplatanus*, *A. campestre*, *Quercus robur*, *Qu. pubescens* és *Salix alba* törzseken találtunk parazitált gazdatetveket, a legtöbb esetben hegyvidéki erdőkben az először említett fajon. A kéregtetű telepekre jellemző, hogy a törzsek alsó részén alakulnak ki, olyan helyeken ahol a lombkorona, illetve az aljnövényzet egész napos árnyékolást biztosít, hűvös mikroklímát és magasabb páratartalmat idézve elő. A fák átmérője mindig igen jelentős (minimum 40 cm), mivel a kéreg képződése során csak a megfelelő kor elérése után alakulnak ki a kéregtetű telepek létrejöttéhez szükséges, védelmet biztosító struktúrák. Ilyenek például a mély kéregrepedések, lemezesen felváló kéreglemezek. A *Protaphidius wissmannii* által parazitált tetvek is ezeken a helyeken – a kéregrepedések alján és a felváló lemezek alatt – fordulnak elő. A kéregtetveket telepeiken mindig hangyák társaságában találjuk. Együttélésük mindkét fél számára előnyös: a tetvek által termelt cukros nedv – mézharmat – táplálékot jelent a hangyák számára, míg a hangyák védett területeket létesítenek a tetveknek, illetve meg is védik őket a kisebb „betolakodóktól”, így gyakran a parazitálni próbáló *Protaphidius wissmannii*-tól is. Ez utóbbi jelenséget több alkalommal sikerült megfigyelni. A *Lasius brunneus* hangya élete rejtett, így a tetűtelep megtalálásában nem nyújt segítséget. A faj a kéregben készít járatokat melyekből jobbra-balra kis kiöblösödések, „fejőkamrákat” ráganak a kéregtetvek számára. Ezekhez más irányú folyosók is vezetnek így egy labirintus rendszer alakul ki. Bizonyos esetekben növényi törmelékekből és apró földrögökből építenek biztonságot nyújtó objektumokat maguk és a tetvek számára. A másik hangyafaj a *Lasius fuliginosus* példányai a fa felszínén mozognak,

1. ábra. A *Protaphidius wissmannii* (Ratzeburg, 1848) magyarországi elterjedése

általában nagy számban. Közülük csak viszonylag kevés tart kapcsolatot a mélyebb kéreg-repedések alján szívogató kéregtetvekkkel. Ha a kérgeken megtaláljuk ezeket a fénylő, sötétbarna hangyákat melyek fejükkel a repedés mélye felé tekintenek, szinte biztosra vehetjük a kéregtetűk jelenlétét. A *Protaphidius wissmannii* csápja segítségével keresi meg gazdaállatát, a fentebb említett kéregtetvek valamelyikét. A két hangyafaj védelmének ellenére alkalmanként sikerrel is jár a parazitálási folyamat. A petéből kikelő lárva a kéregtetű belsejében fejlődik, majd erős kokont képez, amit a hasi oldalon a kérgeken rögzít. A kokonokról a hangyák gyakran lerágják az elpusztult tetű bőrét. Az esetek többségében ezeket a csupasz kokonokat gyűjtöttük be kinevelés céljából. A faj hazai elterjedését az 1. ábra szemlélteti.

Adatok. Csenyété: É 300 m, EU06, 1996.06.13., *Acer campestre* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Cserépfalu: Hór-völgy, DU61, 1999.05.26., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 imágó, iKT, KT - Halászi: Derék-erdő, XP71, 1993.02.27., *A. campestre* kérgé alól 1 kokon, KT - Kimle: Oros-erdő, XN89, 1993.03.06, *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Kisterenye: Kastélypark, DU11, 1971.01.10., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, kinevelve 1 imágó, iKT; 1971.07.12., *A. pseudoplatanus*, *Quercus robur* kéregről 1-1 imágó szippantózza, iKT; 1971.07.18., *A. pseudoplatanus*, *Salix alba* kérgé alól kokonok, kinevelve 4 imágó, iKT; 1990.07.11., *A. pseudoplatanus* kérgé alól kokonok, kinevelve 4 imágó, iKT - Márkó: Csabberék, YN02, 1991.04.04., *A. campestre* kérgé alól 3 kokon, kinevelve 2 imágó, 1 parazita, iKT, KT - Mátraalmás: Szabó-vágás, DU10, 1999.03.27., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Mátrafüred: belterület, DT29, 1994.05.01., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Mátraháza: Kecse-bérc, DU20, 1999.01.23., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Mátraszentimre: Csörgő-patak völgye, DU10, 1992.12.06., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, kinevelve 1 imágó, iKT, KT - Mátraverebély: Szentkút, Meszes-tető, DU01, 1994.04.23., *Qu. pubescens* 1 kokon, iKT, KT; 1995.01.13., *A. campestre* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Molnaszecsőd: Rába part, XN21, 2000.04.21., *S. alba* kérgé alól 4 kokon, KT - Mosonmagyaróv: park, XP70, 1992.01.31., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 2 kokon, iKT, KT - Nempti: Nagy-patak torkolata, DU11, 1997.03.22., *S. alba* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Parád: Parádfürdő, Ilona-völgyi-vízesés, DU20, 1998.01.13., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 3 kokon, KT - Regéc: Hosszú-kő, EU26, 1998.08.20., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, KT - Szögliget: Medve-kerti-forrás, DU77, 1996.06.12., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, iKT, KT - Szuha: Gombás-tó, DU21, 1996.09.04., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, KT - Tahitótfalu: Nyulasi-patak felső völgyrésze, CT59, 1996.07.03., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, KT; Öreg-bükk-tető, CT59, 1996.07.09., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 1 kokon, KT.

ROMÁNIA: Domogled, 1990.03.17., *A. pseudoplatanus* kérgé alól 4 kokon, kinevelve 4 imágó, iKT, KT.

Köszönjük Dr. Petr Starý munkánkhoz nyújtott segítségét. Dr. Gallé László a hangya fajok meghatározásáért fogadja köszönetünket.

Irodalom

- GYÖRFI, J., BAJÁRI, E. (1962): Fűrészdarázs-alkatúak XII. -Ichneumonoidea XII. - In: Magyarország állatvilága (Fauna Hungariae) XI. 15., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1-53.
- POLGÁR, L. (1983): Adatok a magyarországi levéltetvesző fűrészdarázsokról (Hymenoptera: Aphidiidae). – Folia ent. hung. 44: 329-332.
- SZELEGIEWICZ, H. (1977): Levéltetvek I. – Aphidinea I. - In: Magyarország állatvilága (Fauna Hungariae) XVII. 18., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1-175.

Id. KOVÁCS Tibor
H-3078 BÁTONYTERENYE
Mátra Múzeum
Váci M. út 18.

KOVÁCS Tibor
H-3200 GYÖNGYÖS
Mátra Múzeum
Kossuth L. út 40.